

DURAK FORMUNUN MÂHİYETİ VE EĞİTİMDE KULLANILABİLİRLİĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Dr.Öğr.Üyesi Burcu Avcı AKBEL

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk MüsİKİSİ Devlet Konservatuarı

Arş.Gör. Mustafa Said AKDOĞAN

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZ

Bu araştırma, yaşayan durak icracılarının ve bu formda eser besteleyen kişilerin, konservatuvar, ilâhiyat ve İslâmî ilimler fakültelerinde alanlarında uzman öğretim üyelerinin durak formu hakkında paylaştıkları bilgilerden yola çıkılarak, durak formunun mâhiyetini ve eğitimde kullanılabilirliğini derinlemesine değerlendiren, günümüzde kullanımı yok denecek kadar az olan bu formun, bu alanda uzman kişilerin bilgi ve görüşlerinin alınması vasıtasıyla gelecek kuşaklara en doğru şekilde aktarımını amaçlayan bir çalışmadır.

Veri toplamada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Verilerin nitel olarak analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Buna göre analiz için tematik bir çerçeve oluşturulmuş, tematik çerçeveye göre veriler analiz edilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. İçerik analizinde MAXQDA 12 nitel analiz programı kullanılmıştır.

Bu araştırmada durak formunun anlamı, kullanım amacı, geçmişte ve günümüzdeki icrası-okunuş tavrı, icracıları, bestecileri, güfte ve usul yapıları, geçmişte ve günümüzde kullanımı, kullanımının azalma sebepleri, eğitimde kullanılabilirliği ve literatürdeki kaynak eksikliğinin nedenleri tartışılmış, görüşme yapılan kişilerin önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk MüsİKİSİ, Türk Din MüsİKİSİ, Tekke MüsİKİSİ, Durak, MüsİKİ EğİtİMİ.

ABSTRACT

Expert Views On The Duraks And Using Of Duraks In Music Education

This research is a study that aiming in-depth evaluation of the composition of Durak form and its use in education, based on information shared by the Durak performers, composers and specialist academic staff of the conservatories, theology and Islamic sciences in the fields. It is necessary to ensure that this form, which is minute amount to be used today, is best conveyed to next generations by taking the knowledge and opinions of experts in this field.

Semi-structured interview method is preferred for data collecting. Content analysis technique was used for qualitative analysis of the data. According to this technique, a thematic framework analysis was established, data were analyzed due to the thematic framework and the findings were interpreted. For the content analysis, the MAXQDA 12 qualitative analysis program was used.

In this research, the meaning of the Durak form, the purpose of use, past and present attitudes and performances, performers, composers, lyric and procedural structures, past and present use, causes of decrease in usage, educational usability and the reasons of lack of resources in the literature were discussed and recommendations of interviewees were mentioned.

Keywords: Turkish Music, Turkish Religious Music, Sufi Music, Durak, Music Education.

Giriş

Duraklar, Tekke ve Cami mûsikîsi olarak ikiye ayrılan Türk Din Mûsikîsinin Tekke Mûsikîsi başlığı altında değerlendirilen formlardan biridir. Farsça bir kelime olan “tekke”, “dayanılacak ve sığınılacak yer” ve “makam” gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufî istilâh olarak ise; “Dervişlerin ve tarikat ehlinin toplanıp şeyh veya halifesinin gözetimi altında zikir, âyin veya ibadet ettikleri, seyr ü sülûk ile meşgul oldukları, nefis terbiyesi gördükleri, rûhen ve ahlâken eğitilip olgun ve yetkin kişiler haline geldikleri yer” anlamına gelir.¹

Tekke mûsikîsi, “cehrî zikir yapan tarikatların zikirleri esnasında daha çok ritme dayalı, bazen bir veya birkaç enstrümanın iştirakiyle ortaya çıkan mûsikî” şeklinde tarif edilebilir.² Veyahut tekke mûsikîsi: “İslâm Dini çerçevesi içinde kurulmuş olan birçok tarikatta, oturarak ya da ayakta olmak üzere değişik biçimlerde, ağır ve yürük usullerle yapılan âyinlerde, gerek semâ için, gerekse kesin bilgiye ulaşmak ve kendinden geçip dünyayı unutmak gayesiyle bestelenmiş eserlerin bütününden oluşan mûsikî”³ şeklinde de ifade edilebilir.

Kurucusu Hoca Ahmed Yesevî (ö. 590/1166) olan ilk Türk İslam tarikatı Yesevîlik ile başlamıştır. Ahmet Yesevî “Hikmet” adını verdiği şiirlerinden kolay ilahiler tanzim etmiş ve bunları tekkesinde müritlerine icra ettirmiştir. Yesevî'nin ölümünden sonra, onun dervişleri Türk ülkelerine ve Anadolu'ya yayılarak, gittikleri yerlerde kendi tekkelerini kurmuşlar ve öğrendiklerini buralarda yaymışlardır. Yesevîlik haricinde Tekke Mûsikîsinin gelişime katkıda bulunan tarikatlardan bazıları ise şunlardır; Mevlevîlik, Bektâşîlik, Kâdirîlik, Celvetîlik, Gülşenîlik.⁴

Tekkelerde kullanılan mûsikî formları arasında Mevlevî âyini, durak, şuğul, ism-i celâl, savt, nefes/deyiş, mersiye, salât-ı kemâliye, nevbe/nevbet, gülbank/gülbang, ilâhî, tevşih, na't ve kasideyi sayabiliriz.

Bu araştırmanın konusu, ifade edilen Tekke Mûsikîsi formlarından duraklardır. Tekke ve zaviyelerin 1926 yılında kapatılmasıyla durak okuma ve besteleme geleneği de zayıflamıştır. Unutulmaya yüz tutmuş bu değerın kaybedilmemesi için birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki Dr. Suphi Ezgi'nin 1945 yılında kaleme aldığı “Türk Mûsikîsi Klasiklerinden Temcid, Na't,

¹ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 707; Uludağ, Süleyman, “Tekke”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 521, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 521.

² Özcan, “Tekke Mûsikîsi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, XXIV, s. 385.

³ Özalp, Mehmet Nazmi, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 566.

⁴ Akdoğan, Bayram, “Türk Din Mûsikîsinin Anadolu'da Doğuşu ve Tarihi Seyri Hakkında Mûlahazalar”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2003, s. 369.

Salât, Durak” isimli eseridir. Ezgi, 39 adet durak notasını Durak Evferi usulü ile notaya alarak bizlere aktarmıştır.⁵ 1996 yılında Aydın Varol, “Türk Tasavvuf Müsikiğinde Durak Formunun Yeri ve Önemi” başlığıyla yazdığı sanatta yeterlik teziyle durak hakkında akademik alandaki ilk çalışmayı ortaya koymuştur. Bu çalışmada Varol, 134 durak eserini bilgisayar ortamında notaya almış ve durakları mânâ, yapı, makam ve usul açısından incelemiştir.⁶ Cem Behar’ın 1997 yılında “Türkiye ve Orta-Doğu’da Tasavvuf, Müzik ve Toplum” adıyla düzenlenen uluslararası sempozyumda “The Technical Modernization of Turkish Sufi Music: The Case of the Durak” adıyla sunduğu bildirisi duraklar hakkında yapılan çalışmalar arasındadır. Cem Behar, Suphi Ezgi’nin durakları Durak Evferi usulüne oturtturarak notaya almasının yanlış olduğunu, böyle bir şeyin durakları dar kalıplara sokacağını ifade etmiştir.⁷ 2013 yılında Ömer Faruk Güney tarafından “Süleymâniye Yazma Eser Kütüphanesi Ekrem Karadeniz Bölümü’nde Bulunan Durak Notalarının Yeniden Yazımı ve Tashihi” ismiyle Yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada otuz yedi adet durak bilgisayar ortamında notaya alınmış, günümüzdeki durak notalarıyla karşılaştırılarak aradaki farklılıklar belirtilmiştir.⁸ 2014 yılında da Bekir Şahin Baloğlu tarafından “Dinî Türk Müsikiği Beste Türlerinden Durak” ismiyle bir yüksek lisans tezi hazırlanmış, aynı kişi tarafından 2015 yılında XI. Milli Türkoloji Kongresi’nde “Dinî Türk Müsikiği Beste Türlerinden Durak” isimli bir bildiri sunulmuştur. Adı geçen yüksek lisans tezi ve bildiride durakları ehil hocalardan meşk etmiş kişilerin kayıtlarının dinlenilmesi yoluyla veri elde edilmiş ve durakların Suphi Ezgi’nin iddia ettiği gibi Durak Evferi usulüyle mi yoksa serbest bir ölçüyle mi bestelenmesi gerektiği konusu üzerinde durulmuştur.⁹

Durak formu hakkında günümüze kadar çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar, durak formunun usul yapısına, durak eserlerinin notaya alınmasına, kayıtların seslendirilmesindeki farklılıklara yöneliktir. Bu araştırma ile günümüzde bestelenmesi ve seslendirilmesi bir hayli azalan ve yok olmaya yüz tutmuş durak formunun, yaşayan ve bu konuda ilim sahibi kişiler tarafından irdelenmesi, bilinmeyen yönlerinin ortaya konulması ve neden yok olmaya yüz tuttuğunun sebeplerinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Hem içerik hem de yöntem olarak alan yazındaki araştırmalardan farklı olması yönüyle, araştırmamızın literatürde bu alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı kana-

⁵ Ezgi, Suphi, *Türk Müsikiği Klasiklerinden Temcit-Na’t-Salât-Durak*, İstanbul Konservatuar Neşriyatı, İstanbul, 1945.

⁶ Varol, Aydın, *Türk Tasavvuf Müsikiğinde Durak Formunun Yeri ve Önemi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Basılmamış), İstanbul 1996.

⁷ Behar, Cem, *Müsikiğden Müziğe Osmanlı/Türk Müziği: Gelenek ve Modernlik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

⁸ Güney, Ömer Faruk, *Süleymâniye Yazma Eser Kütüphanesi Ekrem Karadeniz Bölümünde Bulunan Durak Notalarının Yeniden Yazımı ve Tashihi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul 2013.

⁹ Baloğlu, Bekir Şahin, *Dinî Türk Müsikiği Beste Türlerinden Durak*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul 2014.

tindeyiz.

Bu araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin nitel olarak analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Buna göre analiz için tematik bir çerçeve oluşturulmuş, tematik çerçeveye göre veriler analiz edilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. İçerik analizinde MAXQDA 12 nitel analiz programı kullanılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Alan yazında duraklarla ilgili çok az çalışmanın olduğu bu meseleye, yaşayan, tekke geleneğinin içinde bulunma imkânı bulmuş, sahada uzman kişilerin bilgi ve değerlendirmelerinden yararlanılarak ışık tutulması ihtiyacı hissedilmiştir. Buradan hareketle kaybolmakta olan durak formunun müzik eğitiminde kullanılabilirliğinin araştırılması ve gelecek kuşaklara mûsikimize ait olan bu mirasın doğru şekilde aktarılması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma günümüzdeki ilâhiyat, konservatuvar ve İslâmî İlimler fakültelerinde Türk Din mûsikîsi sahasında çalışan öğretim üyelerinin ve doğrudan tekke ortamında yetişmiş durak okuyan ya da besteleyen kişilerin durak formu hakkında görüş ve değerlendirmelerini görüşme yöntemiyle belirlemeyi amaçlayan betimsel bir nitel çalışmadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını Türk Din Mûsikîsi'nin farklı alanlarına akademik açıdan ve/veya bestekarlık-icracılık açısından hizmetlerde bulunan Ahmet Şahin, Bayram Akdoğan, Cenk Güray, Murat Taştekin, Hakan Alvan, Hasan Esen, Mehmet Kemiksiz, Mehmet Tıraşçı, Ömer Faruk Güney ve Timuçin Çevikoğlu oluşturmaktadır. Görüşülen tüm kişilerden isimlerinin makalede kullanılabilmesi konusunda izin alınmıştır.

Görüşme Sorularının Hazırlanması

Verilerin toplanması sırasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, görüşmeden önce her kişiye sorulacak sorular belirlenir; fakat yapılandırılmış görüşmeden farklı olarak görüşme sırasında ihtiyaç duyulan, merak edilen sorular sorulabilir.¹⁰ Bu araştırmada da sorulara verilen cevaplar dışında daha fazla bilgi edinilebilmesi adına bu formun kullanılması uygun görülmüştür. Bu doğrultuda görüşme formu için araştırmanın amacına uygun on bir açık uçlu soru hazırlanmış, görüşmenin seyri doğrultusunda soruların sıralamasında küçük değişiklikler yapılmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler, hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla isimleri belirtilen uzmanlar ile görüşülerek toplanmıştır. Görüşmeler Mp3 formatında

¹⁰ Nugent, William Robert, *Assesment and data collection*. K. M. Sowers, & C. N. Dulmus (Eds.), *Comprehensive Handbook Of Social Work And Social Welfare*, (3rd ed.) USA: John Wiley-Sons, 2008, s. 62.

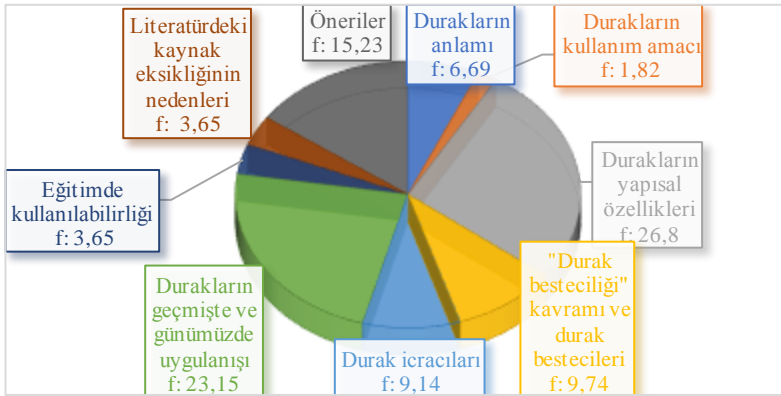
kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin nitel olarak analizinde tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Buna göre analiz için tematik bir çerçeve oluşturulmuş, tematik çerçeveye göre veriler analiz edilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. İçerik analizinde MAXQDA 12 nitel analiz programı kullanılmıştır. Yazılı belgeler bu programa yüklenerek gruplanmış ve ilgili alanyazın ile karşılaştırarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada, durak formunun mahiyeti ve eğitimde kullanılabilirliği ile ilgili olarak yapılan görüşmelerden elde edilen verilere içerik analizi yapılmış, bu analiz sonucunda dokuz tema belirlenmiştir. Bu temalar ve kodlanma sıklıkları şöyledir:

Şekil-1: (İng. Figure-1): Görüşmelerden elde edilen temalar ve frekans değerleri

Tabloda görüldüğü gibi 'durakların geçmişte ve günümüzde kullanılışı', en çok kodlanan ve üzerinde durulan tema olmuştur. Günümüzde kullanımı çok az olan durakların daha çok geçmişteki kullanımı ve günümüzde kullanımının azalma nedenleri üzerinde durulmuştur. En az kodlanan ve dolayısıyla en az üstünde durulan tema ise 'durakların kullanım amacı' temasıdır. Bu bölümde belirtilen temalar ve alt kategorileri incelenecektir.

1. Durakların Anlamı

Durakların anlamı, durakların kelime anlamı ve anlamsal boyut olmak üzere iki kategoride incelenmiştir. Anlamsal boyut ifadesi ile durakların içerdiği manevî anlam kastedilmektedir.

1.1. Kelime Anlamı

Durakların kelime anlamı hakkında altı kişi görüş beyan etmiştir. Bayram Akdoğan Durakların kelime anlamı hakkında "Durak aslında tasavvuf müsikisinde kullanılan bir çeşit ilâhîdir. Allah'ı yücelten kaside tarzında yazılmış, böyle mutasavvif şairlerden seçilmiş şiirlerin Durak Evferi usulüyle bestelenmesinden meydana gelmiş bir çeşit dînî müsikî formudur" ifadelerini kul-

lanmıştır. Ahmet Şahin bu konuda “Durak, duraklamak, zikrin coşkısına varmışken hem ses hem de derûnî olarak bir sükûna kavuşturup ruhları rahatlatmak anlamındadır” ifadelerini kullanırken Mehmet Kemiksiz “Dinî Mûsikîmizde Durak Evferi usûlü ile notası ve seyri tespit edilip, serbest ve bir kişi tarafından icrâ edilen eserlerdir” şeklinde bir tanım yapmıştır. Hâfız Murat Taştekin durak için “Durak zaten isminden de anlaşıldığı üzere zikrullah arasında bir dinlenme arasıdır. O arada durak okunur” ifadelerini kullanmıştır. Mehmet Tıraşçı ise “Tekkelerde zikir esnasında yorgunluk başladığında durak okunur. Herkes sessizce hem dinlenir hem de zihnen bir tefekküre dalar. Yani Mevlevî Âyinlerinde terennüm neyse, durak da diğer tekkelerde o manada okunmuştur” ifadeleriyle bu formun nerede ve ne şekilde kullanıldığına değinmiştir. Hakan Alvan da durakların, tarikat kültüründe, tarikat ayinlerinde okunduğunu ifade etmiştir. Ömer Faruk Güney ise “Durak, tekke mûsikîsine ait olan bir formdur. Duraklar, ilâhîlerden daha ağır olarak okunur. Bir veya iki zâkir tarafından icra edilir. İki veya daha fazla kişi tarafından icra edilen duraklara cumhur durak denir” ifadeleriyle “cumhur durak” kavramına da açıklık getirmiştir.

1.2. Anlamsal Boyutu

Mehmet Kemiksiz durakların anlamsal boyutuyla ilgili olarak; “Tasavvufî mânâda durak, tekkelerde zikrin ritimli ve coşkulu olan, dünya hayatının meşgalesini yansıtan kısmının sonunda okunarak, ölüm ile sona eren dünya hayatının sessiz bir şekilde tefekkürünü ve kabullenilmişliğini yansıtır. Tek başına icra ise vahdâniyyetin yegâne kuvvet olmasını hatırlatır” ifadelerini kullanmıştır.

Durakların anlamsal boyutu ile alakalı olarak Timuçin Çevikoğlu şu ifadeleri kullanmıştır:

İlâhîlerin okunduğu meclislerde heyecan yükselir, yani duyguların aşk ile yoğunlaştığı bir coşkunluk, bir cezbe, bir vecd ve istiğrak hali oluşur. İlâhî coşkuyla dolan kişi, her şeyi, herkesi, kendini de hiçe sayar, hatta fark edemez hale gelir. Bu, aşğın sevdiğine kendini en yakın hissettiği andır ve manevî olarak yükselişe sebep olur. Bu anlarda var olan algı yok olur ve yerini yeni bir varlık algısı doldurur. O anda meclisi yöneten manevî önderin o hali durdurması gerekir. Çünkü bu halin uzun sürmesi iyi olmayabilir. İşte burada durulur ve durak okunur.

Hâfız Murat Taştekin ise durakların insanlara tesiri hakkında, “Bir şarkıya ruh katarak okunduğunda insanlara nasıl tesir ediyorsa, durakların tesiri bunun kat kat üstündedir. Zikrullah arasında okunan durak -hiç kimse güfteyi anlamsa bile- insanlara çok büyük tesir eder, insan manevi bir atmosfere girer” ifadelerini kullanmıştır.

2. Durakların Kullanım Amacı

Görüşme yapılan kişilerden durakların kullanım amacına değinen üç kişi olmuştur.

Ahmet Şahin bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

Mûsikîyi zaten ikiye ayırıyoruz; dînî ve lâ-dînî diye. Dînî mûsikîmizin tekke

içerisinde icra edilen bir formu olan duraklarda gaye; ibadeti süslemektir. Ecdadımız müsikîyi hep böyle gayeye ulaşmak için bir vesîle olarak kullanmıştır. Müsikînin hoş nağmeleriyle gönül sükûna kavuşturmak suretiyle yapılan ibadetten daha çok zevk alabilmeyi amaç edinmişlerdir.

Hakan Alvan ise bu formun eskiden bir ihtiyaca binaen bestelenirken günümüzde kullanım amacının değiştiğini şu sözlerle örneklemiştir:

Mesela 20. yüzyılda Hüseyin Sadettin Arel'in çok durak bestelediğini biliyoruz. Arel'in duraklarına baktığımız zaman dediğimiz şey gündeme geliyor. Yani onun, müsikî konusundaki marifetini ortaya koyma adına bestelediği izlenimini veriyor. Hüseyin Sadettin Arel'in durakları bir ihtiyaçtan dolayı değil, daha çok makam anlayışını, küçük bir şiirde serbestçe nasıl ortaya koyabilirim endişesiyle bestelenmiştir.

Günümüzde durak formunda beste yapan ender isimlerden biri olan Hasan Esen bu konuda, "Bunun çalınıp çalınmaması ne kadar icra edildiği çok önemli değil. Bu bir bize kalmış bir değer, hazine, bizim için çok değerli bir miras. Bunları öğrenince bir mertebe daha yükseliyor insan" ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeleriyle Esen, durak formunu bize bırakılmış bir miras olarak gördüğünü, bu formun, bu mirası bizden sonrakilere aktarabilmek ve manevi anlamda yükselmek amacıyla kullanıldığını ifade etmiştir.

Durakların geçmişte ibadeti süslemek amacıyla kullanıldığı, günümüzde ise manevi anlamda yükselmek ve bu mirası bizden sonrakilere aktarabilmek gibi amaçlarla kullanıldığı belirtilmiştir.

3. Durakların Yapısal Özellikleri

Bu bölümde durakların yapısal özellikleri ve bu özelliklerin görüşmeler doğrultusunda belirlenen alt kategorileri ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.1. İcrâsı ve Okunuş Tavrı

Durakların icrası ve okunuş tavrına ilişkin altı kişi görüş beyan etmiştir. Hâfız Murat Taştekin her formun ayrı bir tavrının olduğu gibi, durakların da kendine has bir okunuş tavrının olduğundan söz etmiştir. Hasan Esen ise durak formu icracılarının hem dini müsikî bilen, hem hâfız tavrını bilen, hem de Türk müziği okuma tavrına sahip kişiler olması gerektiğinden söz etmiştir.

Ahmet Şahin, durak formunun icrası ve okunuş tavrı hakkında, "Kendine has bir icrası vardır, böyle durak tavrı yani tekke tavrı ile okunur ve uzun seslerle, bol gırtlak nağmeli, gırtlak çarpmaları ile icrası vardır. Serbest bir formdadır, uzun seslerle okunur" ifadelerini kullanmıştır.

Mehmet Kemiksiz ise durak okuyuculuğunun husûsî oluşuna dikkat çekerek şu ifadeleri kullanmıştır: "Bu çok husûsî bir formdur. Nasıl ki tüm Mevlid okuyanlara mevlidhan, tüm gazel okuyanlara gazelhan sıfatı verilemeyeceği gibi, tüm durak okuyanlara da durakhan diyemeyiz. Durak okuyuculuğu biraz da ses uyumu, gönül uyumuyla alakalı bir şey".

Timuçin Çevikoğlu ise durak icrası ve tavrı hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

Durakhân diye bir şey yok geleneğe, orada bulunan zâkirlerden biri bir durak okur, ne okur? O âna en uygun düşecek manzûmelerden birkaç beyit okur. Ne kadar okur? O, o âna bağlı; bir iki beyit, üç-dört beyit okuyabilir, belki biraz daha fazla olabilir, o âna göre... Serbest okunur yani usûle bağlı değil... Fakat okuyuşta bir gelenek var, okuyuş geleneği sanki bir beste formu gibi algılanıyor. Seçilen beyitlerin ve o ânın getirdiği hissiyâta göre oluşan müzikal iklimin yönlendirdiği bir makamda okunur, usûle bağlı olmaksızın.

Timuçin Çevikoğlu'nun "durakhan" diye bir kavramın olmadığı ve durakların bir form teşkil etmediği, yönündeki düşünceleri dikkat çekicidir. Çevikoğlu, bu ifadelerine gerekçe olarak, durakların o anın hissiyâtına göre irticâî olarak okunduğunu ve güftelerin beyit sayılarının da yine irticâî olarak seçildiğini belirtmiştir.

3.1.1. İcrâsının Zor Oluşu

Durakların icrâsının zor oluşu genel kabul olmakla birlikte bu konuda üç görüş belirtilmiştir.

Hasan Esen durakların icrâsı ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Durak icrâ açısından kolay bir form değil, okuması zor bir form. Daha çok böyle bir hâfızla şarkı bilen, yani hem Türk müziği bilen hem dînî mûsikî bilen bir kişinin okuması gereken bir şey. Tabî usûlü de zor. Ben Mevlîvî âyini de zor bestelenen sanat eseri olarak görüyorum. Böyle bir sıralama yaparsak durak da 2. veya 3. olur.

Bayram Akdoğan ise durak icrâsıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Durak, beste yapısı açısından hakikaten zor bir formdur. Her ne kadar Suphi Ezgi'den sonra usûle oturtulmuşsa da yine de okuması zor. Serbest bir tavır gerektiriyor. Sözlerdeki kimi heceler anlaşılacak derecede uzatılarak okunabiliyor. Tabî makamsal çeşni ve geçkiler açısından da gayet zengin bir form. Bu sebeple icrâ edilmesi kolay bir form değil.

Mehmet Tıraşçı da durakların icrâsıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Durak serbest okunan bir form olduğu için, okuması da, bestelenmesi de kabiliyet isteyen bir formdur, tabî ki besteyi notaya almak da zordur. Bir ilâhiyi okumak, öğrenmek, tekrar etmek kolay fakat durak böyle bir form değil. Serbest bir eserin notasına bakarak icrâ edilebilmesi için okuyan kişinin ciddî bir müzikal altyapısının olması gerekir.

Hem içerdiği geçki ve çeşnilerin bolluğu, hem de serbest bir form oluşu nedenleriyle, durak formunun icrâsının zor olduğu görüş bildiren tüm kişilerce vurgulanmıştır.

3.2. Usul Yapısı

Görüşme yapılan kişilerden sekizi, durakların usul yapılarına ilişkin görüş beyan etmişlerdir. Duraklarda usul yapısı, geçmişte serbest olarak icra edilen durak eserlerinin Durak Evferi usulüne oturtulmasından bu yana tartışmalara sebep olan bir konudur. Bu durum, görüşmelerde fikirlerini paylaşan büyük çoğunluk tarafından yanlış bulunmaktadır. Öte yandan, bu durumun eğitimde, ic-

rada ve bestecilikte kolaylaştırıcı bir durum olduğunu düşünen azınlık bir kesim de mevcuttur. Öncelikle durakların Durak Evferi usûlüne oturtulmasına karşı olan kesimin düşüncelerine yer verelim:

Timuçin Çevikoğlu bu konuda, “Duraklar serbest okunur, daha sonra Durak Evferi diye bir usûle göre notaya alınmıştır. Ama bu, durakların bu usule bağlı olarak bestelendiği veya okunduğu anlamına gelmez” ifadelerini kullanmıştır.

Ömer Faruk Güney ise, durakların eskiden de günümüzde de serbest şekilde icrâ edildiğinin altını çizerek şu ifadeleri kullanmıştır:

Eskiden tekkelerde icrâ edilen duraklar herhangi bir usule bağlı kalmaksızın, serbest bir şekilde icrâ edilirdi. Hâlâ da icrâ edildiği tekkelerde duraklar, usûle bağlı kalmaksızın, serbest formda okunmaya devam ediyor. Ama son yüzyılda bestelenen duraklar, mesela Dr. Suphi Ezgi ve Hüseyin Sadettin Arel tarafından bestelenen duraklar, 21 zamanlı Durak Evferi usûlü ile bestelenmiştir. Bu kişiler, durakların Durak Evferi usûlüyle okunmasını zikretmişlerdir.

Hakan Alvan, geleneğin içinden gelen biri olarak durakların usule oturtulmasını şöyle örneklendirmiştir:

Durakların usule oturtulması, durağın tabiatına aykırı bir durum. Sen şimdi dağda gezen ceylana eğer vurabilir misin? Ceylanın güzelliği nedir? Onun dağda özgürce gezmesidir, ceylanın güzelliği oradan gelir. O formu usul içerisine sokmak bence cinayettir, o zaman hiçbir ilahiden farkı kalmaz. Arel, kendi bestelediği duraklara, “Ben usul içerisinde okutacağım” diyebilir ama eski eserleri usule sokmaya çalışmak büyük bir şeydir.

Mehmet Tıraşçı ise, durakların notaya alınmasının kayıt amaçlı olabileceğine değinmiş, ama yine de bunu yanlış bulduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

XX. yüzyıl öncesinde elimizde çok fazla durak eserlerinin kaydı olduğuna dair bilgiler var, hatta 500’den fazla durak örneği olduğu söylenmektedir. Ama bunların pek azı Suphi Ezgi tarafından Nazari ve Ameli Türk Müzikîsi kitabında neşredilmiş, fakat Suphi Ezgi bunları Durak Evferi usulüne göre bazı yerleri de değişikliğe uğratarak yazmıştır. Bu sıkıntılı bir durumdur. Çünkü Durak Evferi diye bir usul bizim geçmişimizde yok, o Suphi Ezgi’nin icadı olan bir usul. Belki bunları kayıt altına almak için böyle yaptı ama o bu yapılan, eski durakların da tahrif edilmesi manasına gelebileceği için böyle bir okumayı çok doğru bulmuyoruz.

Durak eserlerinin Durak Evferi usulüyle yazılmasını doğru bulan Hasan Esen ise, bu durumun kolaylık yarattığı düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

Geçmişte usulsüz olarak bestelenmiştir. Türk müziğinde yeniden bir nota sistemini, nazariyat sistemini toparlayan Arel-Ezgi-Uzdilek, durakları daha kolay okunsun, kolay yazılsın, anlaşılınsın diye Durak Evferi diye bir usule oturtmuşlardır. Onlardan önce durakları notaya alma durumu yoktu, usulsüz olarak kulaktan kulağa gelmiş, serbest olarak icra edilmiştir. Durakların usule oturtulması iyi olmuş. Bir şeyi yazabilmek için bir kolaylık bu. Öteki türlü serbest bir eseri yazmak zor oluyor, taksim gibi oluyor, mesela taksimi notadan çalmak çok zor-

dur. Onun için duraklar, Arel-Ezgi-Uzdilek'ten sonra Durak Evferi usulü ile yazılıyor. Durakları usulle yazıyoruz biz, kolay okunuyor. Kolay derken duraklar yine zor ama Durak Evferi ile yazınca notaya almak mümkün oluyor, notaya alınca daha kolay icra edilebiliyor.

Genel olarak durakların usule oturtulması doğru bulunmamaktadır. Durğun serbest okunuş tavrının, onun karakteristik bir özelliği olduğu düşünülmektedir. Bir kişi farklı görüş belirtmiş, durakların usule oturtulmasının kolaylık sağladığını ifade etmiştir.

3.3. Güfteleri

Durak güftelerine ilişkin olarak sekiz kişi görüş bildirmiştir. Bu kişilerden bazıları, güftelerin anlamlarına, bazıları kimlerin eserlerinden seçildiğine, bazıları güftelerin bestecilerin hissiyatlarına göre şekillendiğine, bazıları ise güftelerin irticalen okunduğuna değinmişlerdir. Öncelikle güftelerin anlamlarına değinen kişilerin görüşlerine yer verelim.

Ömer Faruk Güney, na't ile durak güftelerinin benzerlik ve farklılıklarına değinerek şu ifadeleri kullanmıştır:

Konu itibarıyla duraklar; Allah teâlânın büyüklüğünden ve Peygamber Efendimiz'den, din âlimlerinden ve onların meziyetlerinden bahseder. Durakların güfteleri Türkçe manzum eserlerden seçilir. Na't, Peygamber Efendimiz'den bahseder, Peygamberimiz'i över, O'na duyulan saygı ve sevgiden, hürmetten bahseder. Ama durak, Peygamber Efendimiz'den bahsetmekle birlikte na'ttan farklı olarak Allah Teâlâ'nın büyüklüğünden, esmâ zikrinden, din âlimlerinden ve onların meziyetlerinden bahseder.

Hakan Alvan ise, "Durakların güfte yapısına baktığımız zaman yüksek tasavvufi anlamlar taşıyan metinler seçilmiştir. Yani tasavvufi literatürde derinleşmiş, tasavvuf edebiyatında çok yüksek seviyede mânâ ihtiva eden şiirlerden seçilmiştir" ifadelerini kullanmıştır.

Bayram Akdoğan ise, güftelerin mânâlarından çok kimlerin eserlerinden seçildiği üzerinde durmuş, şu ifadeleri kullanmıştır: "Durak formunun güfteleri, Hoca Ahmet Yesevî, Mevlânâ, Yunus Emre gibi Türk mutasavvıflarının eserlerinden seçiliyor. Tabî bu kişiler, bizim bir nevî özümüzü temsil eden kişilerdir".

Mehmet Kemiksiz, güfte seçiminin, bestecilerin hissiyatına göre belirlendiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Güfte tercihi meselesi böyle çok tercih gibi durabilecek bir durum değildir. Bir güftenin bestekâra ifade ettiği anlam üzerinden veya muhteva üzerinden o eserin şarkı mı, ilahi mi, durak mı, ya da yürük semâi mi olacağı belirlenir... Bu durum güftenin anlamı ve bestekârın bundan anladığıyla yani güftenin besteciye hissettirdiği ile alakalı bir şeydir.

Şimdi de, durak güftelerinin irticalen okunduğuna dair görüşlere yer verelim:

Hâfız Murat Taştekin, eskiden zâkirhanlar ve zâkirbaşların yüzlerce hatta binlerce eseri akıllarında tutamayacakları için durak eserlerinin güftelerinin o

anda bestelendiğini ifade etmiş, şu sözleri eklemiştir: “Durakların konusu ya Allah’a münacaat ya da Efendimiz’e Na’t-ı Rasûl olarak belirtilmiş ama genelde aşk-ı Rasûlullah’ı dile getiren güfteleri seçmişlerdir”.

Timuçin Çevikoğlu ise, “durak güftesi” diye bir şey olmadığından söz etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Durak güftesi diye bir şey olmaz. Duraklar mutasavvıf velilerin manzum sözlerinin irticâlen okunmasıdır. Bu manzumelerden beyitler alınır Durak olarak okunur”.

Diğer görüş bildiren kişiler de, yukarıda belirtilen ifadelere benzer ifadeler kullanmışlardır. Genel görüş, durak eserlerinin Peygamber (s.a.v.) ve Allah (c.c.) sevgisini konu alan sözlerden oluştuğu, güfte seçiminin ise bestecinin hisleriyle belirlendiği şeklindedir.

4. ‘Durak Besteciliği’ Kavramı ve Durak Bestecileri

Bu bölümde, durak besteciliği kavramı ve durak bestecileri hakkındaki görüşlere yer verilecektir.

4.1. ‘Durak Besteciliği’ Kavramı

‘Durak besteciliği’ diye bir kavramın olmadığına dair sadece Timuçin Çevikoğlu görüş belirtmiştir. Çevikoğlu, bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır: “Durak besteciliği diye bir şeyin olduğunu düşünmüyorum işin doğrusu. Yani gelenekte Durakların irticalen söylendiğini ve sonra onların hafıza ile aktarılıp notaya alındığını düşünüyorum. Durak besteciliği mevzusu yeni ortaya çıkmış bir şey, merhum Arel ile başlamış olsa gerek”.

4.2. Durak Bestecileri

Görüşme yapılan kişilerin tümü, geçmişte ve günümüzde durak besteleyen kişilerden beğendikleri ve beğenmedikleri isimleri belirtmişlerdir. Belirtilen besteciler vefat tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanmıştır.

Geçmişteki durak bestecileri için Hatip Zâkirî Hasan Efendi (ö. 1032/1623), Ali Şirugani Dede (ö. 1125/1714), Çalazkâde Mustafa Efendi (ö. 1170/1757), İbrahim Efendi (ö. 1179/1766), Kuşçuzade (ö. 1193/1780), Şikârîzâde (ö. 1246/1831), Hammâmîzade İsmail Dede Efendi (ö. 1262/1846), Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö. 1292/1876), Hacı Arif Bey (ö. 1302/1885), Behlül Efendi (ö. 1312/1895), Zekâi Dede (ö. 1314/1897) isimleri verilmiştir. 20. yüzyıl ve sonraki durak bestecilerine örnek olarak ise Kâzım Uz (ö. 1361/1943), Abdülkadir Töre (ö. 1365/1946), Hüseyin Sadettin Arel (ö. 1374/1955), Fehmi Tokay (ö. 1378/1959), Suphi Ezgi (ö. 1381/1962), Bekir Sıtkı Sezgin (ö. 1416/1996), Cınuçen Tanrıkorur (ö. 1424/2004), Cüneyt Kosal (d. 1931-), Hasan Esen (d. 1958-), Ahmet Şahin (d. 1964-), Veysel Dalsaldı (d. 1968-), Mehmet Kemiksiz (d. 1969-), Hakan Alvan (d. 1970-), Levent Çelik (d. 1973-) isimleri verilmiştir.

Genel görüş, en çok beste yapan Hüseyin Sadettin Arel’in durak bestelerinin beğenilmediği, belirtilen diğer isimlerin durak bestelerinin beğenildiği yönündedir. Özellikle 20. yüzyıl öncesi bestekârların bestelerinin yeni bestekârlar tarafından örnek alınması gerektiği hususunun altı çizilmiştir.

5. Durak İcrâcıları

Görüşme yapılan kişilerin tümü, geçmişte ve günümüzde durak icrâ eden kişilerden beğendiklerinin isimlerini belirtmişlerdir. Belirtilen icrâcıların isimlerini vefat tarihlerine göre kronolojik olarak verilmiştir.

Münir Nurettin Selçuk (ö. 1401/1981), Kemal Evren (ö. 1406/1986), Şâkir Çetiner (ö. 1408/1988), Bekir Sıtkı Sezgin (ö. 1416/1996), Kâni Karaca (ö. 1424/2004), Ahmet Özhan (d. 1950-), Ahmet Şahin (d. 1964-), Mehmet Kemiksiz (d. 1969-), Ahmet Erdoğdular, Hâfız Murat Taştekin, Bora Uymaz (d. 1976-), İbrahim Suat Erbay (d. 1988-).

6. Durakların Geçmişte ve Günümüzde Kullanımı

6.1. Tarikat Zikirlerinde Uygulanışı

Durakların tarikat zikirlerinde kullanımı konusunda altı kişi görüş belirtmiştir.

Ömer Faruk Güney, durakların tarikat zikirlerinde kullanılışı hakkında şu bilgileri vermiştir:

Tekkelerde çekilen zikir esnasında birinci bölümden sonra ikinci bölüm olan ism-i Celâl zikrine geçilmeden önce bir ara verilir ve o arada durak denilen bu form icra edilirdi. Zikri kontrol eden zâkirbaşı, zikri durdurduktan sonra zikreden dervişler dinlenmeye başladılar. Bu dinlenme esnasında zâkirbaşı ayağa kalkıp ilâhîye benzeyen ama daha ağır olarak icra edilen ve herhangi bir usûle bağlı kalmaksızın bir ilâhî okurdu. Bu okuduğu ilâhîye de durak denirdi.

Mehmet Kemiksiz, bu konuya açıklık getirmek için şu ifadeleri kullanmıştır:

Durakların icrası, cehrî zikrin, okunan ilâhiler ile birlikte ritminin en yüksek ve harâretli yere ulaşması ile zâkirbaşının zikri durdurup veya zikrin tansiyonunu düşürüp uzunca bir “DOST” çekerek bu eseri icraya başlamasıyla, zikreden dervişleri sükûnete daveti anlamına gelir... Durak süresince eşlik sazları hariç ritimli sazlar icrayı keserler. Durak sükûnetle dinlenir, zaman zaman “HÛ” çekilerek zikrullâhın neşvesi teneffüs edilmeye gayret edilir... Elli yıl önceki dönemlerde de yapılan zikir meclislerinde durak okuyuculuğu ve durak icracılığı başka bir icra alanıdır. Durakların okunduğu ortamdaki zikrin en coşkun hale gelişinden sonra zâkirlerin o sayhaları ve kendinden geçişlerinin sükûnete erdirilmesi bakımından oradaki duyulacak olan “dost” sesi çok önemli hale gelmektedir çünkü zikrin seyrini değiştirmektedir bu “dost”.

Ahmet Şahin ise bu konuya açıklık getirmek için şu ifadeleri kullanmıştır:

Zikir esnasında zikrin bir yerinde zikri durdurup durak formuyla zikre bir ara verilir ve dervişân da bir dinlenmeye geçer ya da hem oturarak yani kuûden hem kıyâmen ayakta zikir yapılan tariklerde iki zikri, oturmayla ayakta yapılan zikri, yani kuûd ve kıyâmî zikri ayırmak için zikrin arasında okunmaya başlanır. Zikir devam ederken oturarak kuûden durak başlanır, durak başlayınca zikir durur. “Dost” ifadesiyle başlar, “dost” kelimesiyle zikir başlar ondan sonra durak bitince kıyâmen devam eder.

Hakan Alvan ise durakların tarikat zikirlerinde kullanımının yanı sıra, derviş-

lerin üzerinde yarattığı etkiye de değinerek şu ifadeleri kullanmıştır:

Eski dergahlarda, sesli zikir yapılan dergahlarda zikre oturarak başlanır. Dervişler halka olurlar, şeyh efendi başlarında oturur, tarikatlarda genellikle zikir Peygamber Efendimiz'e salavat ile başlar. Sonra arkasından kelime-i tevhid zikri okunur, oturarak dervişler oturarak okur. Dervişler kelime-i tevhid zikrinde sonra... İsm-i Celâl, Allah lafzını zikrederler. Yani Lâilâhe İllallah, Allah daha sonra Hû zikrederler. Bu "Lâilâhe İllallah, Allah, Hu" zikri bittikten sonra zikre bir ara verilir, dervişler yerde oturuyorlar bu sırada. Burada dervişler ayağa kalkıp zikretmeye başlamadan önce -oturarak zikirde sonra ayakta zikir devam eder-, dervişler oturarak "Lâilâhe İllallah, Allah, Hu" zikri yaptıktan sonra bir arada dinlenince, duraklamaya yer verirler, işte durak orada okunur. Tasavvuf yani tarikat kültüründe okunduğu kısım orasıdır. Burada dervişler Cenâb-ı Hakk'ın Lâilâhe İllallah, Allah, Hû isimlerini zikrettikten sonra bir tefekkür ve dinlenme süreci yaşarlar... İşte bu sırada durak formunda bir eser okunur... Şöyle denir; dervişler durak dinlerken demlenirler, çayın demlenmesi gibi, sakince... Nasıl çay demlenirken aşağıya doğru çöker, dervişler de tefekkür ederek demlenme süreci yaşarlar. Demlenme süreci ile, durak dinlerken dervişlerin de ruhen belli bir kıvama gelmelerini kastediyorum. İşte bu kıvamdan sonra dervişler hep birlikte ayağa kalkarlar daha cezbeli zikirler yaparlar.

Bu konuda diğer görüş belirten kişiler de, yukarıda belirtilen bilgilerin hemen hemen aynılarını ifade etmişlerdir. Bu sebeple bu kişilerin ifadeleri ayrıca belirtilmemiştir.

6.2. Günümüzde Kullanımı

Durakların günümüzde kullanımı ile ilgili olarak sekiz kişi görüş belirtmiştir.

Timuçin Çevikoğlu durakların günümüzde kullanımıyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Durak özel bir amaçladır. O amaç ne ise başarısı da, etkisi de tamamen ona bağlıdır. Öyle bir zikir meclisi oluşmuş olacak, öyle zikir olacak, orada o vecd ve istiğrak hali oluşmuş olacak... Bu sahnede ne kadar uygulanabilir ki... O hâl oluşacak ve orada Durağa ihtiyaç olacak ve durak bu durumda gelenekteki faydasını ve etkisini ortaya koymuş olacak. O hâl yokken anlamı ne kadar? Ne kadar etkili olur? Ne kadar hoş gider? Bu gelenek maalesef günümüzde devam etmiyor. Çünkü meşk halkaları koptu. Durakların günümüzde kullanıldığını düşünmüyorum. Konserlerde icra edilebilir tabii ama konserlerde de canlandırma gibi yapılabilir. Onun için de yeni eserler bestelemek yerine, o gelenekteki eserleri elimizdeki notalardan ya da meşk ile günümüze ulaşan üslup ve tavır ile onları icra edip örneklemek lazım gelir. Fakat bunun için de yine bir birikime ihtiyaç var. O birikim de şu an günümüz müzisyenlerinde ne kadar var, tartışılabilir.

Ömer Faruk Güney konuyla ilgili olarak "Duraklar tekkelerde icrâ edilmektedir. Maalesef eskisi kadar tekkelerde icrâ edilmemesinden dolayı duraklar unutulmaya yüz tutmuş bir formdur" ifadelerini kullanmıştır.

Mehmet Kemiksiz durakların daha çok zikir meclislerinde husûsî olarak okunduğunu, dışarıda bir konserde sadece formu göstermek açısından icrâ edilebileceğini ifade etmiştir.

Hakan Alvan konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Duraklar günümüzde kullanılmamaktadır. Çünkü sahnelerde tasavvuf müziği yapılmaktadır. Sahnelerde tasavvuf müziği yapıldığında sahne performanslarında duraklara genellikle yer verilmez... Ancak tasavvuf kültürünü devam ettiren bazı ortamlarda hâlâ okunduğunu biliyorum, bu ise çok açık bir şey değil. Daha çok kapalı devre, özel grupların kendi aralarındaki bir tasavvufi seremonilerde okunuyor.

Bayram Akdoğan ise 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla durak okuma geleneğinin de zayıfladığını ifade ederek durakların şu an da faal olarak kullanıldığını bildiği bir tekkenin olmadığını ifade etmiştir.

Diğer görüş beyan eden kişiler de benzer ifadeleri kullanmışlardır. Belirtilen ifadeler doğrultusunda bu konuda elde edilen bilgiler şöyledir: Eskiden duraklar tekkelerde bir ihtiyaç sebebi ile, belirli bir amaç doğrultusunda kullanılmaktaydı. Ancak tekke ve zaviyelerin 1925 yılında resmî olarak kapatılması sonucu buradaki faaliyetlerden biri olan durak okunması geleneği de geri plana itilmiştir. Bunun sonucu olarak duraklar nadiren devam etmekte olan az sayıda tekke ya da oluşturulan özel ortamlarda okunabilmektedir. Bu ortamlardan ayrı olarak konserlerde de tekke ortamını canlandırma veya yansıtmaya çalışma amacıyla okunabilmektedir. Zaman zaman düzenlenen durak beste yarışmaları da bu türün devamına katkı sağlamaktadır.

6.3. Kullanımının Azalmasının Sebepleri

Durakların kullanımının eskiye oranla azalmasının sebepleri hakkında altı kişi görüş belirtmiştir.

Hakan Alvan konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Geçmişte bir ihtiyaçtan dolayı kullanılıyordu. Dergâh insanı dergâha gidiyor, dergâhlarda duraklar okunuyordu. Mûsikîye meraklı kişiler, tasavvufî literatüre hâkim kişiler pratikte kullanım alanı olduğu için o dönemde durak okuyorlardı. Şimdi ise durak besteleyen arkadaşların çoğu, yüzde 60-70'i, müzikteki bilgisini ve kültürünü ifade etmek için besteliyorlar. Eskiden bir ihtiyaçtan dolayı besteleniyordu. Şimdi ise, bu formda da eser yapılabilme kabiliyetinin ortaya konması için besteleniyor.

Ahmet Şahin durakların bilinmemesi sebebiyle konserlerde bile okuyanın kalmadığını ifade etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Durakların doğru dürüst icrâsı yok, kalmadı. Tekkelerin olmaması, resmen kapalı olması dolayısıyla zamanla birçok form unutulmuştur. Bir formun icracısı olursa o yaşar, olmazsa yaşamaz, ancak böyle nostalji olarak hatırlanır”. Bu ifadeleriyle Şahin, durak formunun icrâsının eskiye oranla azalma sebeplerini tekkelerin kapatılması ve durak icrâcılarının olmaması olarak özetlemektedir.

Hâfız Murat Taştekin durakları fazla kimsenin bilmediğinin altını çizerek

durakların hem icracılarının, hem dinleyicilerinin, hem de okunma ortamlarının olmamasından dolayı icrâlarının azaldığını belirtmiştir. Taştekin ayrıca şu ifadeleri kullanmıştır “Durakhan ve bestekârlar hakikaten büyük itibar sahibi insanlar olarak görülürlerdi, durak devamlı okunan bir formdu. Her cemiyette olmasa da okunurdu. Duraklar insanların çok hoşlarına giderdi ve kendi kendilerine meşk ederlerdi durakları. Ama şu an icrâsı olmadığından ne talep var ne talebe var. Sadece merak edenler okuyorlar”.

Taştekin’in bu ifadeleri, eskiden durak formunda eser seslendirmenin ve bestelemenin insanlara itibar kazandırdığını belirtmesi önemli bir sosyolojik bulgudur. Eskiden durakhanların ve durak besteleyen kişilerin toplum tarafından itibar görmesinin ve şimdi bu durumun değişmesinin, bu formdaki eserlerin kullanımının azalmasına sebep olan faktörlerden biri olduğu belirtilmiştir.

Mehmet Tıraşçı farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Eskiden iyi müzik adamları aynı zamanda din adamlarıydı, tekkelerden çıkardı fakat günümüzde böyle değil. Yani günümüz Müslümanları, tekkeler için de söylüyorum tabi ki, istisnalar olmakla birlikte daha çok pratik bir hayatı benimsediler, yani dini daha çok namaz kılmaktan, daha çok zikir yapmaktan, daha çok pratik bir dînî hayatı yaşamaktan hâiz kıldılar, fakat eskiden işin esası böyle değildi. Bizim tekkelerimiz bir kültür oluşturuyordu, medeniyet oluşturuyordu ve en önemli kültür adamları, fikir adamları neredeyse hep tekkelerden çıkıyordu diyebiliriz. Bu manada yeni dönemde eskiye oranla azalmalar oldu. Yani tekkelerde ayın besteleyen din adamlarından “müzik helal mi haram mı?” diye sorgulayan din adamları dönemine geldik. Bu da tabi ki bir azalmaya neden olmuştur diyebiliriz.

Timuçin Çevikoğlu durakların kullanımının neden azaldığı sorusuna şu şekilde karşılık vermiştir:

Çünkü öyle bir gelenek kalmadı. 1925 yılında tekke ve zaviyeler kapatıldı. Tekke ve zaviyeler kapatılınca tabi bu zikir meclisleri de illegal oldu. Dolayısıyla gelenek resmî olarak yasaklanmış oldu. Dolayısıyla zikir meclisi olmayınca durak da icra edilemez. Ama tabi insanlar özel meclislerde bunu yaşatmışlardır ama işte o da günümüze geldiği kadar yaşayabilmiştir.

Yapılan mülakatlar ışığında geçmişte durakların icralarına ihtiyaç olduğu, tekke ve zaviyelerin yasal olarak kapatılmasıyla bu formdaki eserlerin okunma ortamlarının azaldığı ve bu geleneğin yavaş yavaş kaybolduğu, durakların bilinmediği, icracılarının ve dinleyicilerinin olmadığı, artık durak okuyuculuğunun ve besteciliğinin eskisi gibi rağbet görmediği, günümüz Müslümanlarının ve din adamlarının büyük kısmının müziğe ve sanata bakış açılarının değiştiği ifade edilmiştir. Belirtilen bu faktörler, durakların kullanımının günümüzde azalma nedenleri olarak belirtilmiştir.

7. Eğitimde Kullanılabilirliği

Durakların eğitim amacıyla kullanılmasının faydalı olacağı düşüncesi genel

görüş olmakla birlikte bu konuda altı kişi görüş belirtmiştir.

Ömer Faruk Güney, durakların farklı makamlarda bestelenmesi dolayısıyla makamların anlatımı açısından durakların önemli bir kaynak olduğunu belirtmiştir. Birçok makamda durak bestelendiğini, bu durakların makamların öğretilmesi, makam geçki ve çeşnilerinin tanıtılması, nota okumanın geliştirilmesi açılarından önemli bir kaynak olduğunu belirtmiştir.

Bayram Akdoğan ise durakların eğitim amacıyla kullanılması durumunda ne gibi fayda sağlayabileceği sorusuna “Bu formun güfteleri dediğimiz gibi Türk mutasavvıfların eserlerinden seçiliyor. Hoca Ahmet Yesevî, Mevlânâ, Yunus Emre gibi kişiler bizim bir nevî özümüzü temsil eden kişilerdir. Özellikle gençlerimizin yetişmesinde bu isimlerin yazdıkları, insanın gönlüne işleyen sözlerin kullanılması, geçmişteki o mirasın yeni nesillere taşınması açısından önemli” ifadeleriyle karşılık vermiştir.

Ahmet Şahin ve Mehmet Tıraşçı da durakların eğitim amacıyla kullanılmasının faydalı olacağını belirtmişlerdir. Hâfız Murat Taştekin de durak eserlerinde yapılan makam geçkilerinin ve çeşnilerinin sık oluşuna işaret ederek Türk Mûsikîsi nazariyatı bakımından öğrencilere çok büyük katkı sağlayacağı düşüncesindedir.

Timuçin Çevikoğlu ise durakların öğretiminde önemli bir şart koşmuş ve konuyla ilgili olarak öğretimin yapılabilmesi için öğretebilecek kimsenin bulunması gerektiğine işaret etmiştir. Durağın teknik özelliklerini bilmekten ziyade, o manevi ortamı bilen, o geleneğin içerisinden gelmiş, kimselerin bu eğitimi vermesi gerektiğini belirtmiştir.

Durakların eğitimde kullanılabilirliği konusunda, makamların öğretilmesinin, makam geçki ve çeşnilerinin tanıtılmasının, nota okumanın geliştirilmesinin sağlayacağı müzikal katkılar ve güftelerin öğretiminde sağlayacağı kültürel katkılar vurgulanmıştır.

8. Literatürdeki Kaynak Eksikliğinin Nedenleri

Literatürde duraklar üzerine az sayıda çalışma yapılmış olmasının nedenlerinin neler olduğu konusunda beş kişi görüş belirtmiştir.

Ömer Faruk Güney konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır “Duraklarla ilgili akademik olarak çok fazla çalışma yapılmamasının nedenleri olarak durak formunun artık çok kullanılmayan ve unutulmaya yüz tutmuş bir form olmasını, yeni dönemde çok fazla durak bestesi olmamasını, eskiden yapılan durakların da günümüz nota yazım sistemiyle yazılmış hallerinin mevcut olmasını göstermiştir”.

Bayram Akdoğan ise literatürdeki kaynak eksikliğinin nedeni hususunda şu ifadeleri kullanmıştır:

İlahiyatların sayısı yüzü geçti ancak bu fakültelerde henüz yeterli sayıda yetişmiş hoca yok maalesef. Hele ki Türk Din Mûsikîsi alanındaki açık çok fazla. Öğrencilerin önündeki en büyük problem dil problemi. Maalesef hem müzisyen hem akademisyen olabilen kişi sayısı çok az. Şu an Türkiye’de Türk Din

Mûsikîsi alanında yüksek lisans eğitiminin verildiği yerler çok çok az. Yani öğrenci yetişmiyor, dolayısıyla da genel olarak Türk Din Mûsikîsi alanında araştırılmayı, üzerinde çalışılmayı bekleyen birçok konu var. Durak formu da bunlardan biri.

Mehmet Kemiksiz ise konuyla ilgili olarak “Husûsî bir alan, çok sayıda durak icracısı yok, her yerde kullanılacak bir form değil, bu bakımdan fazla durak konusunda çalışan akademisyenlerin olmadığını düşünüyorum” ifadelerini kullanmıştır.

Mehmet Tıraşçı ise durakların araştırılmayı bekleyen kapalı kalmış bir konu olduğunu düşünmekle birlikte literatürdeki kaynak eksikliğinin nedenleriyle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Henüz ilâhiyat fakültesindeki Türk Din Mûsikîsi kürsülerinde alanla ilgili yeterince araştırmaya geçemedik. Yani daha çok nazariyat üzerine çalışmalar yaptık. Konservatuvarlarda belki Osmanlıca metinleri okuyanlar olur ama Arapça, Farsça eserleri okuyamadıkları için ilahiyat fakültelerindeki hocalar bu konuda bir yükü devraldılar. Yani Türk müziği nazariyat tarihinin ortaya çıkması Arapça eserleri, Farsça eserleri, Osmanlıca eserleri neşrederek, inceleyerek günümüze taşıdılar, fakat bu iyi bir şeyken tabi kötü tarafı ne oldu? Dînî mûsikî ile alakalı alan araştırmalarını yeterince yapamadık.

Yapılan görüşmelerde literatürdeki kaynak eksikliği konusunda, durak formunun artık çok kullanılmayan bir form oluşu, hususi bir alan oluşu, bu alanda yeterince akademisyen olmayışı gibi sebepler gösterilmiştir.

9. Öneriler

9.1. Geleneğe Uygun Bestelenmesi ve Seslendirilmesine Yönelik Öneriler

Durakların geleneğe uygun bestelenmesi-seslendirilmesi düşüncesinin ısrarla vurgulandığı bu başlık altında beş kişi görüş belirtmiştir.

Ahmet Şahin geleneğe uygunluk bahsinde şu ifadeleri kullanmıştır:

Durak bir formdur, tekke formudur, tekkeye aittir. Yani onu değiştirip başka bir şekilde yaptığınız zaman o başka bir forma dönüşür, ona başka bir isim bulmak zorunda kalırsınız. Durak nasılsa öyle olmalı. Dolayısıyla çok iyi nota bilen birisi bile şarkı okur gibi durak okuduğu zaman olmaz. Durak nasıl okunur? Durakhan dediğimiz birisinden bunun meşk edilmesi lazım. Tavrı bilmek lazım, yani hem icranın tavrını düşünceksiniz hem de makam seyrini zaten bilmek zorundasınız. Durağın, durak okuma tavrıyla icra edilebilecek şekilde bestelenmesi lazım.

Mehmet Kemiksiz konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

...Durak zaten kendi yapısı itibarıyla bir klasik geleneğin mahsûlü formudur. O formu muhafaza etmek için bugün de durak besteleyenler aynı hassasiyeti göstermelidir. Duraklar, Durak Evferi usûlünde bestelendiği için biraz melodileri güncel melodiler olabilir ama o klasizmi asla bırakmak mümkün olmaz çünkü o zaman bestenin formu bozulmuş olur.

Hakan Alvan ise durakların geleneğe uygun bir şekilde bestelenmesi-

seslendirilmesi ile ilgili olarak “Mesela çok iyi müzisyen arkadaşlarımız var notaya bakarak durak okuyorlar. Ama notaya bakarak okumak başka, durak formunun geleneksel ağzını bilmek, gelenekten gelen tavrını bilmek başka” ifadelerini kullanmıştır. Timuçin Çevikoğlu ise konuyla ilgili olarak “Durakları çok severim. İcrâ edilmesi de iyi olur ancak durakların icra edilmesinden ziyade yerinde ve durak edası içerisinde icrâ edilmesinin gerektiğini düşünüyorum” ifadelerini kullanmıştır.

Hasan Esen ise genel görüşten farklı olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Ben de geleneksel olarak yazıyorum, modern motifler yazmıyorum. İşte Dede'nin anlayışı nasılsa biz de ona göre yazmaya çalışıyoruz. Ancak yenilikler de yapılabilir. Mesela duraktaki form bilgisi kuralı olarak “a-a-b-a” yapmayız da sonuna bir “c” ilave edebiliriz. Ya da modern ezgilerle yapılabilir, hatta orkestrasyon bile yapılabilir, bir opera şeklinde yapılabilir. Bunları, insanların eleştirisinden korkmayan biri yapmalı.

Genel olarak durak formunun beste ve icrâsında geleneksel usulden çıkılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Görüşmeler sırasında bu konunun üzerinde hassasiyetle durulmuş, birçok kişi tarafından çok kez geleneksel besteleme ve geleneksel icranın öneminin altı çizilmiştir. Farklı olarak sadece Hasan Esen'in durak formu üzerinde yenilikler yapılabileceği şeklindeki yorumu dikkat çekicidir. Kendisi de geleneksel şekilde durak besteleyen Esen'in, “bunları insanların eleştirilerinden korkmayan biri yapmalı” şeklindeki ifadesi düşündürücüdür.

9.2. Durak Eğitime Yönelik Öneriler

Durakların eğitime yönelik olarak altı kişi önerilerde bulunmuştur.

Hâfız Murat Taştekin durak eğitimiyle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Durağın tesirinden bahsedilmesi lazım. Mesela bir şarkı notasıyla değil de ona ruh katarak okunduğunda insanlara nasıl tesir ediyorsa, duraklar da bunun kat kat üstünde tesir eder. Hiç kimse güfteyi anlamasa bile, onun durak olarak okunması insanlara çok büyük tesir verir, insan manevi bir atmosfere girer... Öğrencilere nazari olarak bilgi verebilir ama bir de icrasını göstermek lazım. Durakların icrası şarkı gibi değil, tam ilahi gibi de değil, goygoylu, köşeli okunan eserlerdir. Onun da icrasını en güzel yapan Kemal Baba rahmetli, Cerrahi tekkesinde zâkirbaşılık yapmış birisi. Biz de onun kayıtlarından istifade ettik. Yani tabî ki öğrencilere bunlardan da bahsetmek lazım.

Bayram Akdoğan konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Duraklar makamsal çeşni ve geçkiler açısından da gayet zengin bir form. Mesela bir Mevlevî âyininin öğrencilerle birlikte geçilmesi uzun bir süre alabilir. Mevlevî âyini tabî ki daha geniş bir form onda da çok fazla öğretici nitelikte diyebileceğimiz geçkiler ve usul değişimleri var. Ancak durak formu aslında Mevlevî âyininin bir özeti gibi diyebiliriz. Mevlevî âyininin kısa ama makamsal zenginlik açısından daha yoğun bir şekli. Yani Mevlevî âyininin üçüncü selamı gibi. Dolayısıyla duraklar makamlar hakkında belli bir bilgi seviyesine ulaşmış öğrencilerle birlikte geçilirse onların çok yararlanacağını tahmin ediyorum.

Hasan Esen öğrencilere Durak Evferi usulünde eser yazdırarak bu usulün öğretilebileceğini ve bunun diğer usullerin öğretiminde de kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Hasan Esen “Yazarak öğrenme ve durak uzun ölçüler barındırdığı için o makamı da çok geliştirir. Yani güçlüsünden kalışına, o makam hakkındaki nazariyat bilgisini gösterir. Böyle bir branş yok belki ama böyle bir kompozitörlük değil de böyle bir bestekarlığa hazırlık gibi bir ders olsa, bu duraklar müthiş destek sağlar” demiştir.

Ahmet Şahin ise öğrencilere durak hakkında bilgi verildikten sonra ehil durak okuyucuları tarafından icra edilmiş durakların dinletilebileceğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin Durakçı Kemal Baba’yı, Münir Nurettin Selçuk’u, Dede Efendi’yi dinlemeye ve onları taklit etmeye yönlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Durak okumak isteyen öğrencilerin aynı bu kişilerin okuyuşlarının sesleriyle, mimikleriyle, telaffuzuyla, gırtlak nağmeleriyle, çarpmalarıyla taklit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. “...Önce taklit edersiniz ondan sonra kendi ses yapınızla alakalı, tınınız, gırtlığınız ve tavrınız oluşur ama asıl tavırdan uzaklaşmazsınız” ifadeleriyle Şahin, bu eserleri öğrenmede doğru kişileri taklit etmenin önemini vurgulamıştır.

Mehmet Tıraşçı da konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

...Mûsikî eğitimi açısından durağın biraz daha başlarda değil de sonlarda yer alması gereken bir form olduğunu düşünüyorum. Sadece durak değil, tesbihatlarımız var, mahfel sürmelerimiz var, Mirâciye’miz var. Bunlar da hakeza bestesi olan ama sazlarla değil de insan sesiyle okunan formlar olduğu için bu manada bu tür icraların uygulanabilmesi, bu konuda tecrübe kazanılmasının eğitim açısından tabî ki faydasının olacağını düşünüyorum.

Durak eğitimi ile ilgili önerilerin başında, bu konuda önemli isimlerin durak eserlerinin çokça dinletilmesi gelmektedir. Nazari bilginin yanı sıra, dinleme eğitiminin bu alanda faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca durakların, mûsikî eğitiminin başlarında verilmemesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Taklit ederek öğrenme ile başlanmasının faydalı olacağını belirten görüşler olduğu gibi, yazarak öğretmenin faydalı olacağını belirten görüşler de vardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan görüşmeler doğrultusunda durak formu hakkındaki veriler dokuz tema hâlinde incelenmiştir. Bunlar, durakların anlamı, durakların kullanım amacı, durakların yapısal özellikleri, durak besteciliği kavramı ve durak bestecileri, durak icracıları, durakların geçmişte ve günümüzde kullanımı, eğitimde kullanılabilirliği, literatürdeki kaynak eksikliğinin nedenleri ve öneriler başlıkları hâlinde sıralanmaktadır. Bunların içinde en çok kodlanan ve vurgu yapılan tema durakların yapısal özellikleri olmuştur. Bunu sırasıyla durakların geçmişte ve günümüzde uygulanışı, öneriler, durakların anlamı, eğitimde kullanılabilirliği, literatürdeki kaynak eksikliğinin nedenleri ve durakların kullanım amacı izlemiştir.

Durakların anlamı, durakların kelime anlamı ve anlamsal boyut olmak üze-

re iki kategoride incelenmiştir. Anlamsal boyut ifadesi ile durakların içerdiği manevi anlam kastedilmektedir.

Durakların kullanım amacı teması altında, geçmişteki ve günümüzdeki kullanım amaçlarının farklılıklarına değinilmiştir. Durakların geçmişte ibadeti süslemek amacıyla kullanıldığı, günümüzde ise manevî anlamda yükselebilmek ve bu mirası bizden sonrakilere aktarabilmek gibi amaçlarla kullanıldığı belirtilmiştir.

Durakların yapısal özellikleri, icrâsı ve okunuş tavrı, usul yapısı ve güfteleri olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. İcrası ve okunuş tavrı incelenirken, hem içerdiği geçki ve çeşnilerin bolluğu, hem de serbest bir form oluşu nedeniyle, durak formunun icrasının zor olduğu görüş bildiren tüm kişilerce vurgulanmıştır. Durakların usul yapısı konusunun üzerinde çok durulmuş, genel olarak durakların usule oturtulması doğru bulunmamıştır. Durağın serbest okunuş tavrının, onun karakteristik bir özelliği olduğu düşünülmektedir. Bir kişi farklı görüş belirtmiş, durakların usule oturtulmasının kolaylık sağladığını ifade etmiştir. Durak eserlerinin güfteleri konusunda ise genel görüş, durak eserlerinin Peygamber ve Allah sevgisini konu alan sözlerden oluştuğu, güfte seçiminin ise bestecinin hisleriyle belirlendiği şeklindedir. Sonraki iki bölümde 'durak besteciliği' kavramından, bilinen, beğenilen ve/veya beğenilmeyen durak bestecilerinin ve icracılarının isimlerinden söz edilmiştir.

Durakların geçmişte ve günümüzde kullanımı, tarikat zikirlerinde uygulandığı, günümüzde kullanımı ve kullanımının azalma sebepleri olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Tarikat zikirlerinde zikir aralarında dinlenme amacıyla durak okunduğundan bahsedilmiştir. Eskiden durakların tekkelerde, bir ihtiyaç sebebi ile ve belirli bir amaç doğrultusunda kullanılmakta olduğu belirtilmiştir. Ancak tekke ve zaviyelerin 1925 yılında resmî olarak kapatılması sonucu buradaki faaliyetlerden biri olan durak okunması geleneğinin de geri plana itildiği belirtilmiştir. Bunun sonucu olarak durakların nadiren devam etmekte olan az sayıda tekkede ya da oluşturulan özel ortamlarda okunabildiği bilgisi verilmiştir. Bu ortamlardan ayrı olarak konserlerde de tekke ortamını canlandırma veya yansıtmaya çalışma amacıyla okunabildiği, zaman zaman düzenlenen durak beste yarışmalarının da bu türün devamına katkı sağladığı ifade edilmiştir. Yapılan mülakatlar ışığında geçmişte durakların icralarına ihtiyaç olduğu, tekke ve zaviyelerin yasal olarak kapatılmasıyla bu formdaki eserlerin okunma ortamlarının azaldığı ve bu geleneğin yavaş yavaş kaybolduğu, durakların bilinmediği, icracılarının ve dinleyicilerinin olmadığı, günümüz Müslümanlarının ve din adamlarının büyük kısmının müziğe ve sanata bakış açılarının değiştiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, eskiden durakhanların ve durak besteleyen kişilerin toplum tarafından itibar gördüğü şimdi ise bu durumun değiştiği belirtilmiştir. Belirtilen faktörler, durakların kullanımının günümüzde azalma nedenleri olarak belirtilmiştir.

Durakların eğitimde kullanılabilirliği konusunda ise, makamların öğretilme-

sinin, makam geçki ve çeşnilerinin tanıtılmasının, nota okumanın geliştirilmesinin sağlayacağı müzikal katkılar ve güftelerin öğretiminin sağlayacağı kültürel katkılar vurgulanmıştır. Yapılan görüşmelerde literatürdeki kaynak eksikliği konusunda, durak formunun artık çok kullanılmayan bir form oluşu, hususi bir alan oluşu, bu alanda yeterince akademisyen olmayışı gibi sebepler gösterilmiştir.

Son olarak öneriler teması altında, geleneğe uygun bestelenmesi ve seslendirilmesine yönelik öneriler ile durak eğitimine yönelik öneriler yer almıştır. Genel olarak durak formunun beste ve icrâsında geleneksel usulden çıkılması gerektiği vurgulanmıştır. Görüşmeler sırasında bu konunun üzerinde hassasiyetle durulmuş, birçok kişi tarafından çok kez geleneksel besteleme ve geleneksel icranın öneminin altı çizilmiştir. Farklı olarak sadece Hasan Esen'in durak formu üzerinde yenilikler yapılabileceği şeklindeki yorumu dikkat çekicidir. Durak eğitimi ile ilgili önerilerin başında, bu konuda önemli isimlerin durak eserlerinin çokça dinletilmesi gelmektedir. Nazarî bilginin yanı sıra, dinleme eğitiminin bu alanda faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca durakların, mûsikî eğitiminin başlarında verilmemesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Taklit ederek öğrenme ile başlanmasının faydalı olacağını belirten görüşler olduğu gibi, yazarlık öğretmenin faydalı olacağını belirten görüşler de vardır.

Tekkelerin kapatılmasından sonra duraklar birtakım özel meşkhânelerde icrâ edildiyse de, kullanımının azalması durdurulamamıştır. Çünkü artık duraklar yaşadığımız zamanın değil, gelenekten bize aktarılan mirasın bir parçası olmuştur. Durakların mûsikî eğitimine dâhil edilmesinin hem kültürel, hem de müzikal açıdan faydalı olacağına inanılmaktadır. Müzikal açıdan bakıldığında, bir uzman eşliğinde nazarî açıdan incelenerek ve icra edilerek öğrenilecek olan durak eserlerinin, -gerek geçki ve çeşniler açısından, gerekse serbest olarak icra edilmesi yönleriyle- öğrenciye Türk Mûsikîsi makam nazariyatı, tavır-usul konularında zenginlik katacağı düşünülmektedir. Durak eserlerin öğretimde kullanılmasının, -bu formdaki eserlerin serbest yapıda ve makamı tanıtır nitelikte oluşu gibi nedenlerle- öğrencilerin doğaçlama ve taksim yapma becerilerini de geliştirebileceği düşünülmektedir.

Öğretim şekli olarak, öncelikle öğrencilere duraklar hakkında genel bir literatür bilgisi verilmelidir. Öğretimde özellikle geleneğe uygun durak eserlerinin öğretimi tercih edilmelidir. Öğretimde, ele alınan durak eserlerinin bestelendiği makamın anlatımı, eserdeki makamların işlenişi, geçki ve çeşnilerin tespit edilmesi, form analizi yapılması şeklinde bir sıralama izlenebilir. Sonraki süreçte bu alanda ehil kişilerin ses kayıtlarının dinletilmesi yoluyla bu eserlerdeki serbest usul yapılarının, okunuş tavırlarının ve güfte anlamlarının öğrenci tarafından anlaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Öğreticinin tercihinine göre, önce dinleme, sonra makam, form ve güfte analizi süreci de işletilebilir. Taklit ederek öğrenme yönteminin, durak öğretiminde -özellikle ilk aşamada- yararlı olduğu düşünülmektedir. Fakat doğru kişilerin dinlenmesi önem taşımakta, bu

sebeple öğreticinin öğrenciyi doğru kaynaklara yönlendirmesi gerekmektedir. Durak formu, serbest icra edilmesi gibi birtakım zorlukları barındırması nedeniyle müsikî eğitiminin başında değil, ilerleyen süreçlerinde öğrenciyi öğretilmelidir.

Kaynaklar

- » Akdoğan, Bayram, "Türk Din Müsikîsinin Anadolu'da Doğuşu ve Tarihi Seyri Hakkında Mülahazalar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2003, s. (345-371).
- » Baloğlu, Bekir Şahin, *Dinî Türk Müsikîsi Beste Türlerinden Durak*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul 2014.
- » Behar, Cem, *Müsikîden Müziğe Osmanlı/Türk Müziği: Gelenek ve Modernlik*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- » Cebecioglu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1997.
- » Çevikoğlu, Timuçin, *Döndükçe Gönülde Aşk Tazelenir*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya, 2008.
- » Ezgi, Suphi, *Türk Müsikîsi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul Konservatuvar Neşriyatı, İstanbul, 1945.
- » Güney, Ömer Faruk, *Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ekrem Karadeniz Bölümünde Bulunan Durak Notalarının Yeniden Yazımı ve Tashihi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İstanbul 2013.
- » Nugent, William Robert, *Assesment and data collection. K. M. Sowers, & C. N. Dulmus (Eds.), Comprehensive Handbook Of Social Work And Social Welfare (3rd ed.)* USA: John Wiley-Sons, 2008.
- » Özalp, Mehmet Nazmi, *Türk Müsikîsi Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2000.
- » Özcan, Nuri, "XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Dinî Müsikî", *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı (Osmanlı'nın 701. Kuruluş Yıldönümüne Özel)*, 2000, Sayı 10, s. (722-734).
- » _____, "Tekke Müsikîsi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, XXIV, s. (384-385).
- » Uludağ, Süleyman, "Tekke", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999.
- » Varol, Aydın, *Türk Tasavvuf Müsikîsinde Durak Formunun Yeri ve Önemi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi (Basılmamış), İstanbul 1996.